

Кравцова А.Д., Лисенко С.М.

ДЕФІЦИТ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЕКОНОМІЧНОЇ СТАБІЛІЗАЦІЇ

Актуальність теми. Однією з актуальних проблем, що стоять перед вітчизняною економікою, є проблема її стабілізації, яка передбачає досягнення економічного зростання за умови стабільного загального рівня цін. Ці дві нерозривні складові макроекономічної стабільності відчують на собі вплив багатьох чинників, найвагомішим з яких, на наш погляд, є дефіцит державного бюджету. Функціонування багатьох сфер економіки України залежить від обсягу державного бюджету, а також його структури. Перерозподіл валового внутрішнього продукту через бюджетний механізм визначає ефективність залучення коштів на державні інвестиційні програми, соціальний захист населення, національну безпеку, що має велике значення для сьогоденної України. Сучасна ситуація у бюджетній системі призвела до того, що дефіцит бюджету щорічно зростає, незважаючи на низку значних іноземних запозичень. Це зростання спричиняє в країні посилення інфляційних процесів, кризу у сфері державних фінансів, грошової системи, зростання диференціації в доходах населення і, як наслідок, погіршення соціально-економічного стану в суспільстві. Отже, дослідження причин і наслідків збільшення бюджетного дефіциту є нагальним завданням для економіки України.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Дану проблематику розробляють на високому професійному рівні зарубіжні та вітчизняні науковці. Серед них назвемо праці В. Андрущенка, О. Василика, В. Гейця, А. Даниленка, В. Дем'янишина, М. Єрмошенка, О. Заруби, В. Кудряшова, І. Луніної, Н. Мордвінова, М. Соболева, В. Федосова, О. Фрадинського та ін., які досліджують окремі аспекти дефіциту державного бюджету та його збалансованості.

Теоретичним підґрунтям наукових розвідок щодо сучасних проблем бюджетного дефіциту є роботи визнаних економістів, таких як Дж. Б'юкенен, Дж. М. Кейнс, П. Самуельсон, Дж. Стігліц, М. Фрідмен, Ф. Хайек, Дж. Хікс, Й. Шумпетер та ін.

Але, незважаючи на достатнє коло науковців, які розробляють дані питання, сьогодні в Україні виникають нові економічні, політичні, соціальні, безпекові умови, у яких відбувається формування і виконання державного бюджету України. Це вимагає проведення додаткових досліджень у даній царині, що й визначило мету роботи.

Мета статті. Виявлення напрямків скорочення дефіциту Державного бюджету України з урахуванням сучасних чинників, що впливають на ефективність використання бюджетних коштів.

Виклад основного матеріалу. Бюджетний дефіцит — це перевищення видаткової частини державного бюджету над дохідною.

Бюджетний дефіцит є одним з найвагоміших факторів, зростання якого спричиняє інфляцію в країні. Українська економіка відчуває збільшення дефіциту бюджету протягом багатьох років, а це означає, що наші проблеми у цій площині носять хронічний характер. Адже, довготривале перевищення видатків держави над доходами, говорить про те, що такі видатки не принесли очікуваної віддачі у вигляді збільшення доходів бюджету у наступних періодах. Особливо це стосується таких напрямків державних витрат, як інвестиційні програми - їхня ефективність залишається низькою.

З іншого боку, зростання дефіциту державного бюджету спричинене, зокрема, тим, що збільшення дохідної частини бюджету є недостатнім через скорочення доходів населення та підприємств. Останніми роками Україна була змушеною значно наростити витрати в мілітарній сфері, що пов'язане з необхідністю захисту суверенітету нашої держави. Це також викликало зростання бюджетного дефіциту.

Для більш повного розуміння ситуації проаналізуємо динаміку дефіциту Державного бюджету України за 2008 - 2016 р.р. (див. рис.1).

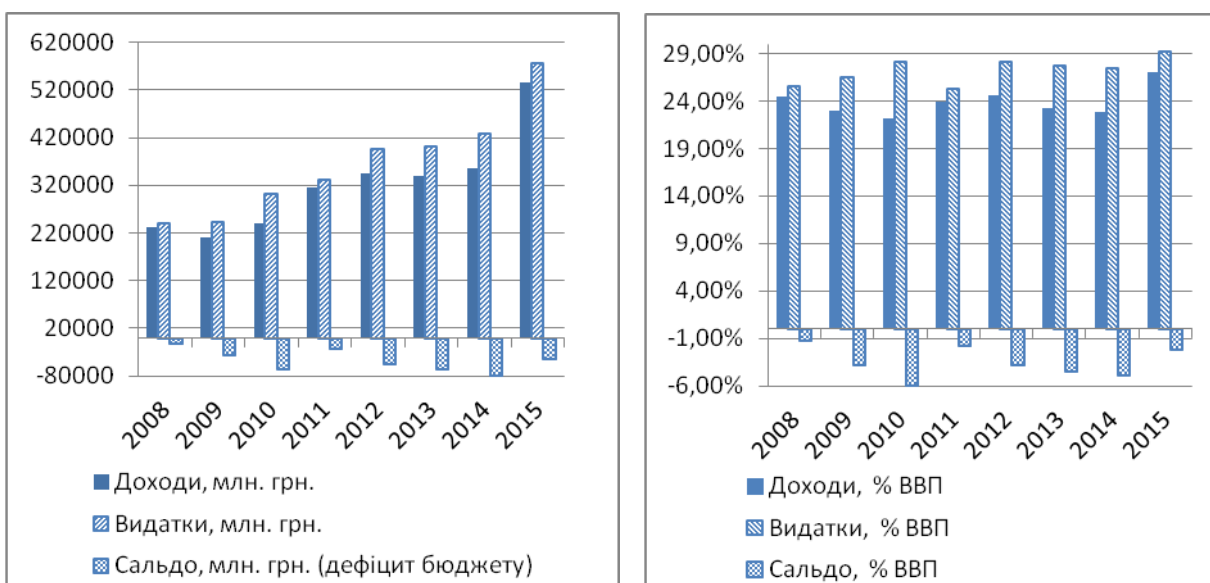

Рисунок 1 - Дефіцит Державного бюджету України за 2008 - 2016 р.р.
(побудовано за [1])

Як видно з рис.1, протягом останніх восьми років Державний бюджет України носив дефіцитний характер, і у 2016р. таким залишається. У 2015р. спостерігалось зменшення дефіциту держбюджету до 2,28% ВВП проти 5,98% ВВП у 2014р. Певна позитивна динаміка пояснюється впровадженням заходів жорсткої економії на вимогу фінансових донорів України та

об'єктивною необхідністю макроекономічної стабілізації в країні, яка переживає системну соціально-економічну кризу.

Найбільшими викликами виконання державного бюджету, а отже, і збільшення бюджетного дефіциту України за оцінками Міністерства фінансів у 2015 році були:

- Низька бюджетна дисципліна;
- Рекордні потреби на оборону та безпеку;
- Обслуговування державного боргу;
- Падіння економіки;
- Девальвація національної валюти;
- Падіння експорту через торгові санкції Російської Федерації;
- Відкладання видатків розпорядниками коштів на кінець року [2].

Більшість із зазначених чинників продовжують негативно впливати на стан державного бюджету України і в 2016 році. На це вказують дані про бюджетні доходи і видатки за січень-жовтень поточного року (див. табл.1). Податкові надходження до Державного бюджету становлять 85,62% від суми доходів. Порівняно з аналогічним періодом 2015 року спостерігається зростання темпів росту у найбільшому ступені таких складових доходів державного бюджету як: ПДФО (133,4%), окрім ПДФО у вигляді процентів (95,3%); податку на прибуток підприємств та ПДВ (ПДВ збільшився на 30,8 %, відшкодування ПДВ – на 37,8%); акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів (144,3%), акцизний податок з ввезених на митну територію України підакцизних товарів (146,4%); рентна плата за користування надрами (127,4%).

Загальна сума доходів державного бюджету за означений період збільшилася на 8,5%. Разом із тим, зростання видатків становить за січень-жовтень 2016р. порівняно з аналогічним періодом 2015р. 24%. Це спричинило збільшення дефіциту державного бюджету. Основним чинником цього процесу стало зростання видатків на: соціальний захист та соціальне забезпечення (на 59,7%); громадський порядок, безпеку та судову владу (на 27,2%); обслуговування боргу (на 25,6%); оборону (на 20,8%).

Зменшення видатків на економічну діяльність на 13,6% пов'язано із тим, що відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 18.12.2015 № 1312-р «Про запровадження тимчасового зупинення здійснення платежів з погашення та обслуговування державного боргу і гарантованого державою боргу» наприкінці квітня 2016 року завершено реструктуризацію гарантованих зовнішніх кредитів (позик) Державної служби автомобільних доріг України, обслуговування та погашення яких здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України. Так, за програмою "Виконання боргових зобов'язань за запозиченнями, залученими державою або під державні гарантії на розвиток мережі автомобільних доріг загального

Актуальні проблеми економічного і соціального розвитку регіону.

Регіональна науково-практична конференція,

Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ, 13 грудня 2016 року

користування" у січні-жовтні 2015 року було здійснено касових видатків у обсязі 11,7 млрд. грн., в той час як за 10 місяців 2016 року лише 4,4 млрд. гривень.

Протягом періоду, що аналізується, відбулося також зменшення бюджетних видатків на духовний та фізичний розвиток на 15,9%. Це пояснюється тим, що бюджетом на 2016 рік не передбачено фінансування бюджетної програми «Виконання боргових зобов'язань за кредитами, залученими під державні гарантії, що використовуються для реалізації завдань та здійснення заходів, передбачених Державною цільовою програмою підготовки та проведення в Україні фінальної частини чемпіонату Європи 2012 року з футболу» у зв'язку з реструктуризацією та оформленням ОЗДП гарантованого державою боргу ДП «ФІНІНПРО», що залучався для проведення в Україні фінальної частини чемпіонату Євро 2012, в той час як у січні-жовтні 2015 року касові видатки за вказаною програмою були здійснені у обсязі 1,6 млрд. гривень.

Таблиця 1

**Показники виконання Державного бюджету України
за січень-жовтень 2015-2016 років [2]**

Показники	Факт 2015 рік, млн.гривень	Факт 2016 рік, млн.гривень	Темпи росту у порівнянні з відповідним періодом минулого року, у відсотках
	Всього	Всього	Всього
Доходи	427 438,6	463 565,5	108,5
Податок та збір на доходи фізичних осіб, у т.ч.:	35 902,5	47 900,5	133,4
військовий збір	7 221,9	9 104,8	126,1
податок на доходи фізичних осіб із доходу у вигляді процентів	6 787,7	6 469,8	95,3
податок на прибуток підприємств	30 205,8	36 956,6	122,3
податок на додану вартість, у т.ч.:	144 769,2	189 360,9	130,8
податок на додану вартість із вироблених в Україні товарів (робіт, послуг) з врахуванням відшкодування ПДВ (сальдо)	33 289,7	44 217,8	132,8
довідково:			
ПДВ з вироблених в Україні товарів (робіт, послуг)	85 768,7	116 553,3	135,9
відшкодування ПДВ	-52 479,0	-72 335,5	137,8
ПДВ з ввезених на територію України товарів	111 479,5	145 143,1	130,2

Актуальні проблеми економічного і соціального розвитку регіону.

Регіональна науково-практична конференція,

Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ, 13 грудня 2016 року

Показники	Факт 2015 рік, млн.гривень	Факт 2016 рік, млн.гривень	Темпи росту у порівнянні з відповідним періодом минулого року, у відсотках
	Всього	Всього	Всього
акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів (продукції)	31 105,9	44 894,1	144,3
акцизний податок з ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції)	19 582,6	28 673,2	146,4
рентна плата за користування надрами	22 556,3	28 744,9	127,4
ввізне мито	31 081,0	16 114,8	51,8
в т.ч. додатковий імпортний збір	19 271,3	50,8	-
Кошти, що перераховуються Національним банком України відповідно до Закону України "Про Національний банк України"	52 125,0	10 000,0	-
Плата за видачу, переоформлення, продовження терміну дії ліцензій на користування радіочастотним ресурсом України та видачу дублікатів таких ліцензій	9 070,0	91,6	-
в т.ч. продаж 3G-ліцензій	8 770,4	-	-
власні надходження бюджетних установ	21 603,3	27 321,9	126,5
Видатки	422 211,0	523 362,7	124,0
Загальнодержавні функції (без обслуговування боргу)	13 718,0	15 953,5	116,3
Обслуговування боргу	65 648,4	82 471,9	125,6
Оборона	37 071,0	44 768,7	120,8
Громадський порядок, безпека та судова влада	39 901,9	50 753,4	127,2
Економічна діяльність	24 213,5	20 917,7	86,4
Охорона навколишнього природного середовища	2 580,4	2 574,8	99,8
Житлово-комунальне господарство	5,5	6,4	117,8
Охорона здоров'я	5 930,0	6 205,7	104,7
Духовний та фізичний розвиток	4 441,8	3 736,9	84,1
Освіта	23 112,6	27 355,0	118,4
Соціальний захист та соціальне забезпечення	73 906,4	117 997,9	159,7
<i>Міжбюджетні трансферти</i>	131 681,5	150 620,8	114,4
Кредитування	2 459,8	506,0	-
надання кредитів	5 684,9	4 961,8	-

Показники	Факт 2015 рік, млн.гривень	Факт 2016 рік, млн.гривень	Темпи росту у порівнянні з відповідним періодом минулого року, у відсотках
	Всього	Всього	Всього
повернення кредитів	-3 225,1	-4 455,9	-
Фінансування	-2 767,8	60 303,2	-

Як бачимо з табл.1, найбільшу частку в структурі державних видатків мають міжбюджетні трансфери (що є наслідком бюджетної децентралізації) – 28,8% від загальної суми видатків, на другому місці знаходяться видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення (в т.ч. соціальний захист пенсіонерів) – 23%, на третьому місці - видатки на обслуговування боргу – 15,8%.

Видатки на обслуговування боргу зростають в Україні протягом ряду років (див. рис.2). Тому можливість сплачувати відсотки за кредитами і отримувати відповідне фінансування від міжнародних фінансових інституцій, без яких економіка нашої країни на сьогоднішній день не спроможна обійтися, є важливим фактором виходу України з кризового стану. Але серед традиційних умов МВФ для надання кредиту є проведення структурних реформ. Через невиконання цих умов Україна практично ніколи не отримувала фінансування у повному обсязі.

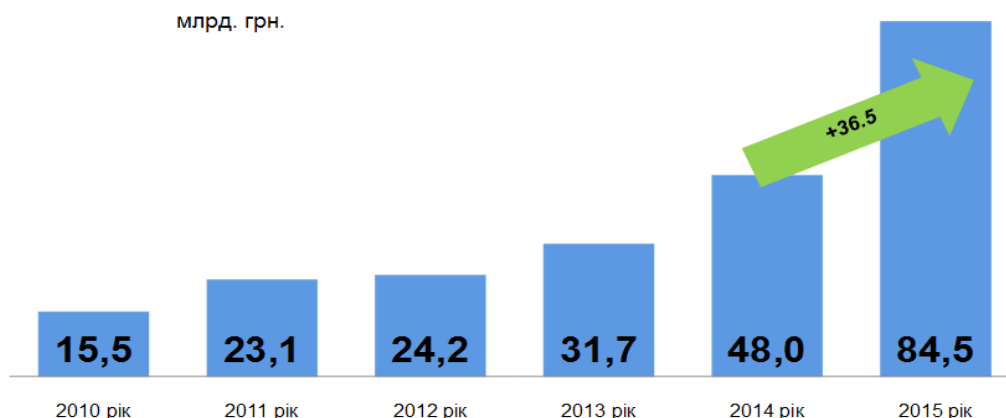

Рисунок 2 - Видатки на обслуговування боргу у 2010–2015 роках [2]

Отримані ж кошти здебільшого спрямовувались на підтримку курсу національної валюти, фінансування дефіцитів платіжного балансу, або державного бюджету, тобто стабілізацію фінансової системи країни. Разом із тим слід зауважити, що економічні реформи, які мають бути здійснені, просуваються незадовільно. Але ж ці реформи ми мусимо здійснити самі у

Актуальні проблеми економічного і соціального розвитку регіону.

Регіональна науково-практична конференція,

Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ, 13 грудня 2016 року

своїй країні, бо ніякі донорські вливання не зможуть забезпечити нам фундаментальні зрушення в структурі української економіки та досягнення макроекономічного зростання.

Висновки. Важливість скорочення дефіциту державного бюджету і покращення фіскальної дисципліни полягає у тому, що таке оздоровлення державних фінансів дозволить досягти позитивних результатів у багатьох напрямках. У бюджетно-фінансовій сфері це дозволить зменшити боргове навантаження на бюджет, а також зменшити інфляційний тиск на економіку. Заходи фіскальної консолідації мають послабити податкове навантаження і збільшити інвестиційний ресурс у приватний бізнес. В цілому зменшення бюджетного дефіциту є запорукою створення умов для сталого розвитку всієї економічної системи нашої країни.

Література

1.Выполнение государственного бюджета Украины. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://index.minfin.com.ua/budget/>

2.Міністерство фінансів України. Показники виконання бюджету України 2015/2016 рік. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/news/view/pokaznyky-vikonannia-biudzhetu-ukrainy--rik?category=bjudzhet>